

OBRANA MĚSTA V OBRANNÉ OPERACI

Terén svou konfigurací a charakterem bezprostředně ovlivňuje bojovou činnost vojsk. Nejčastěji to bývá tak, že ta vlastnost terénu, která napomáhá útoku, působí nepříznivě na obranu a naopak. Mohou se ovšem také vyskytovat vlastnosti terénu, které se buď nepříznivě nebo naopak kladně promítanou jak do útoku, tak i do obrany. K nim např. patří vodní toky a příčné hřbety, které jsou překážkou především pro útočníka, ale mohou být překážkou také pro obránce při vedení protiztečí, protiúderů a protiútočných operací.

Mezi součástí terénu patří také sídliště. Jejich četnost, poloha, velikost a způsob výstavby ovlivňují možnosti vedení činnosti jak obranné, tak útočné. Zejména v podmínkách Evropy je v důsledku hustého osídlení poměrně velký počet sídlišť různé velikosti. Vedle existujících malých a zejména středních sídlišť přibývá neustále sídlišť městského typu.

Všechno to, co je součástí terénu, co mu vtiskuje jeho ráz, co spoluvytváří jeho charakteristiku musí brát v úvahu velitelé a štáby všech stupňů při organizování, plánování a řízení bojové činnosti vojsk. Zvláštní pozornost je proto třeba věnovat také sídlištím. Dosavadní praxe zejména na operační úrovni tomu zatím nenasvědčuje. Sídliště jsou zde brána jako běžná součást vedení operací a přitom zejména v obraně mohou mít, ne-li rozhodující, pak alespoň značný význam pro její úspěch či neúspěch. Dokazují to zkušenosti z druhé světové války, např. získané při obraně Stalingradu, Leningradu a dalších měst sovětskými vojsky, dále při obraně Berlína a Cách Wehrmachtem, ale také zkušenosti z války na Blízkém východě (bitva o Suez), v Koreji a dalších zemích.

Vyhodnocení hustoty sídlišť v Evropě

Střední Evropa a Evropa vůbec patří k nejhustěji osídleným částem naší planety. Z jejího vojenskogeografického vyhodnocení z hlediska hustoty a velikosti zde vybudovaných sídlišť vyplývá řada poznatků, které mohou sehrát významnou roli při organizování obrany na všech stupních.

Statistické údaje ukazují, že v průměru na 10 000 km², to znamená na plochu 100 × 100 km, připadá kolem 600 sídlišť s různým počtem obyvatel a tomu také odpovídajících velikostí. Protože všechna sídliště jsou vybudována na volném prostoru, je třeba od plochy 10 000 km² odečíst, jak vyplývá z charakteru terénu zejména ve střední Evropě, v průměru 1/3 na zalesněný prostor, což je okolo 3 400 km². Po odečte-

ni této plochy zůstává z 10 000 km² (100 km × 100 km) plocha okolo 6 600 km², na níž je v evropských podmínkách rozmístěno v průměru kolem 600 sídlišť různých rozměrů od vesnic přes městečka až po města. V praxi to znamená, že na každých 11 km² (6 600 km² : 600) připadá jedno sídliště v podstatě bodové velikosti (velikost sídliště je v uvedených 11 km² zanedbána). To pochopitelně neodpovídá skutečnosti. Každé sídliště totiž podle své velikosti, závislé do značné míry na počtu obyvatel, má určité rozměry. Určit je lze opět jen orientačně na základě statistiky a praktických poznatků.

Ze statistiky lze vyvodit, že na 10 000 km² terénu připadá v průměru z uvedených 600 sídlišť okolo:

- 6 až 7 sídlišť s 20 000 až 50 000 obyvateli,
- 2 až 3 sídliště a 50 000 až 100 000 obyvateli,
- do 1 sídliště nad 100 000 obyvatel.

Z těchto statistických údajů je vidět, že v prostoru 100 km × 100 km, tj. 10 000 km², je v průměru kolem deseti sídlišť městského typu a okolo 590 malých a středních vesnic či městeček.

Na základě praktických poznatků je možné pak orientačně stanovit průměrnou (bez ohledu na počet obyvatel) velikost sídliště městského typu 8 km × 8 km, tj. 64 km². Při deseti těchto sídlištích je to celkem 640 km² zastavěné plochy. Pro 590 malých a středních vesnic, městeček lze kalkulačně uvažovat s jejich průměrnými rozměry 2 km × 2 km, což jsou asi 4 km² na jedno sídliště, na všech 590 pak 2 360 km². Všemi sídlišti zastavěná plocha činí dohromady 3 000 km² (města 640 km² a ostatní 2 360 km²).

Volnou plochu (bez lesů a sídlišť) v prostoru 100 × 100 km tvoří zbývajících 3 600 km².

Z hlediska organizování a vedení bojové činnosti jsou pro ujasňování úkolů a hodnocení situace důležité závěry o průměrném rozmístění, lépe řečeno o vzájemných vzdálenostech jednotlivých měst a ostatních sídlišť v normálně obyvatelném prostředí (bez lesů) daného prostoru 10 000 km².

Potřebné údaje lze zjistit následujícím způsobem:

- u měst:

● od k osídlení vhodné plochy 6 600 km² se odečte celková plocha městských sídlišť, tj. 640 km² (10 × 64 km², tj. 8 km × 8 km),

● zbytek 5 960 km² se podělí uvažovaným počtem měst, tj. 10, což je 596 km²,

● podíl 596 km² je plocha kruhu, z níž lze orientačně vypočítat vzdálenost mezi sídlišti městského typu podle vzorce pro plochu kruhu $P = \pi r^2$; přitom je uvažováno, že místo je uprostřed dané plochy 596 km² (není v kruhu započtena) a středem kružnice je kterýkoli bod obvodu města a kružnice z tohoto bodu opsaná směrem z města do prostoru, který na ně (město) připadá; v daném případě

$$596 \text{ km}^2 = \pi r^2; r^2 = 596 : 3,14; r = \frac{1}{2} \text{ vzdálenosti mezi sídlišti,} \\ r^2 = 181 : r = \sqrt{181} = 14.$$

Z počtu lze vyvodit, že mezi jednotlivými sídlišti městského typu je průměrná vzdálenost kolem 28 km (od každého sídliště směrem k jinému je 14 km vzdálenost po obvodu na ně připadající plochy 596 km²; pro dvě sídliště to znamená 2 × 14 km).

Obdobným způsobem se vypočte vzájemná vzdálenost 590 sídlišť malého a středního typu:

- od 6 600 km² se odečte celková osídlená plocha 640 km² + 2 360 km² = 3 000 km²,
- zbytek 3 600 km² se podělí 590 sídlišti = 6,1 km²,
- 6,1 km² = 3,14 · r², r² = 1,96 km², r = $\sqrt{1,96 \text{ km}^2} = 1,4 \text{ km}$.

Průměrná vzdálenost mezi jednotlivými sídlišti malého a středního typu je tedy kolem 3 km.

V závislosti na velikosti sídliště a jeho významu je každé z nich komunikačním uzlem. Při jejich obraně se z nich vytváří přirozená překážka pro pohyb útočících vojsk a jejich postup se tak zpomaluje nebo usměrňuje. Spojení této vlastnosti s cílevědomým organizováním paleb a manévru všeho druhu může pak sehrát rozhodující roli při plnění obranných úkolů na všech stupních.

Z této analýzy vyplývá, že ve středoevropských a všeobecně v evropských podmínkách lze terén rozdělit v podstatě na tři stejné části: lesy, sídliště, volný prostor – pole. Tato skutečnost rozhodujícím způsobem ovlivňuje vedení bojové činnosti a tedy také operací. Důkladná analýza a vyhodnocení terénu musí proto být trvalou součástí práce velitelů a štábů všech stupňů. Zvláštní pozornost je třeba věnovat zejména sídlištím. Sama o sobě jsou přirozenou překážkou v postupu útočících vojsk a ve spojení s ochranou v jejich domech rozmístěných obránců se tato vlastnost sídlišť ještě zvyšuje. Je proto žádoucí, aby obránce těchto možností dokonale využil. Vzdálenosti mezi malými a středními sídlišti kolem 3 km lze téměř přehradit zbraněmi sousedících motostřeleckých rot a praporů. Obdobně mezery mezi většími městy lze téměř v plném rozsahu pokrýt dělostřeleckými palbami.

Význam sídlišť pro organizování, plánování a vedení obranné bojové činnosti jak vševojskovou armádou, tak jí podřízenými stupni ještě dále zvýrazní charakteristika sídlišť, zejména měst.

Charakteristika sídlišť s důrazem na města

Jak vyplývá z vojenskogeografického vyhodnocení, většina sídlišť nebo alespoň jejich centra jsou v členitém terénu převážně umístěna v údolích, jimiž protékají různé velké vodní toky. Tato skutečnost alespoň zpočátku dávala sídlištím podélný oválný tvar podle směru údolí. Dále v souvislosti s pokračující zástavbou se především města ze své původní rozlohy a tvaru rozšiřovala různými směry v závislosti na možnostech výstavby ve svém okolí.

V rovinatém terénu se sídliště naopak měla možnost hned od počátku svého vzniku rozvíjet rovnoměrně na všechny strany a měla proto původně v podstatě kruhový půdorys. S postupující civilizací zejména budováním komunikací, kanalizační a vodovodní sítě často docházelo i v těchto případech k výstavbě sídlišť především podél silnic. A původní kruhový tvar se také v těchto případech začal měnit.

Půdorys soudobých měst je proto velmi nepravděelný. Řada z nich splývá s předměstskými obcemi, na jejichž katastrech probíhá výstavba satelitních sídlišť původního města. Města tak začala vystupovat z údolí na obepínající okolní kopce s možností dalekého výhledu a pochopitelně také výstřelu v závislosti na celkové konfiguraci terénu. Obdobně je tomu také se sídlišti malého a středního typu.

U většiny měst, ale také u ostatních sídlišť se jejich střed vyznačuje hustou, souvislou původní zástavbou, relativně (ve srovnání se současnou) nízkých 2 až 3 či 4podlaž-

ních domů staršího typu. Stavebním materiálem jsou převážně cihly, případně kameny, zejména u sklepních částí domů. Na okrajích měst bývají kromě původních vilových a rodinných domů umístěných v zahradách také vícepatrové domy seskupené do různých tvarů. Jejich umístění často kolmo na přístupové směry k městům a sídlištím vytváří dojem jakési hradby a tím přirozeně obrany měst proti vniknutí do nich.

Výška budov a možnost jejich využití obráncem jak pro pozorování, tak k organizaci a vedení palby z oken různých pater a střech vnáší do bojové činnosti vojsk „třetí rozměr“. Původní ulice vybíhají většinou z centra měst různými směry do jeho jednotlivých částí a sídlišť. Se vzdáleností od centra se ve většině případů jejich směry mění. Navíc jsou přetínány řadou příčných komunikací. Komunikace vybíhají z města, spojují město s okolím. Města a ostatní sídliště jsou proto současně důležitými komunikačními uzly.

Všechny sídlištní, především však městské komunikace jsou vroubeny nejčastěji po obou stranách řadami na sebe těsně navazujících domů. Spolu s dalšími náměstími (vedle centrálního) a parky, které ve městech jsou, městské komunikace rozdělují celé město na do určité míry samostatné části – čtvrtě, ulice a bloky domů s určitými dominantami. Bojová činnost ve městě a sídlišti se právě díky relativní samostatnosti jednotlivých jejich částí, ulic, bloků a dominant rozpadá na celou řadu drobných s velkou intenzitou a úporností vedených střetnutí různých sil. Ve většině případů při nich dochází k bojům z bezprostřední blízkosti.

Relativní samostatnost každé z těchto částí se musí proto promítnout od organizování a vedení bojové činnosti jak útočné, tak obranné. Je třeba počítat s tím, že na jednotlivých směrech dojde v důsledku úspěchu či neúspěchu bojové činnosti jedné z bojujících stran k jejich vzájemnému hloubkovému prolnutí. Fronta ve městě se tak stane značně nelineární, členitá. Přispěje k tomu také to, že v důsledku možnosti využití kanalizace a zejména moderních kolektorů mohou se úderné skupiny jak útočnicka, tak obránce objevovat v hloubce sestavy protivníka, v týlu jeho sestavy. Vzhledem k předpokládané lepší znalosti těchto možností obráncem jsou výhody na jeho straně. Navíc může dané možnosti upravit přehražením nebo naopak úpravou tak, jak to odpovídá jeho zámyslu.

Ze stručné charakteristiky soudobých sídlišť, zejména měst, jednoznačně vyplývá, že vlastnosti sídlišť, zejména měst, vtiskují bojové činnosti vojsk řadu charakteristických rysů. **K nejvýznamnějším z nich patří zejména to, že zástavba domů ve městě:**

- je přirozenou překážkou v pohybu mobilních vojsk, jejich pohyb zpomaluje a v podstatě omezuje na komunikace přehražené většinou palbami a zátarasy,
- způsobuje vedení bojové činnosti především podél komunikací, váže ji na ulice,
- podstatně snižuje dohled a tím také možnost využívání maximálního dostřelu zbraní a řízené palby zejména za bojů uvnitř města,
- umožňuje vedení několikavrstvových palb (ze sklepů, pater, střech), uplatnění tzv. „třetí dimenze“,
- zapřičiňuje nenadálé a překvapivé střetávání především malých skupin obránců a útočníků,
- poskytuje vojskům široké možnosti ukrytí před pozorováním a současně ochranu před palbou protivníka,
- ovlivňuje nerovnoměrný vývoj bojové činnosti na jednotlivých směrech a v důsledku toho značné zakřivení a tím celkové prodloužení fronty,

- rozděluje sestavu vojsk bojujících ve městě na relativně samostatné skupiny,
- ohrožení útočících, ale i bránících se vojsk jak padajícími domy, tak úlomky zdiva.

Ve prospěch obránce navíc mluví zejména:

- možnost předem připravit a organizovat palby, včetně palebných pytlů a léček, a tím podstatně zvýšit účinnost ochranných paleb ve srovnání s palbami útočících vojsk,
- znalost města a jeho podzemí (sklepy, kanalizace, kolektory) umožňují využívat je pro překvapivé úderů na útočící vojska z týlu a tím je navíc také demoralizovat,
- možnost rozdělování až rozdrobování útočících vojsk a vytváření tak předpokladů pro jejich ničení po částech,
- zpomalení postupu útočících vojsk ve městech (sídlištích) proti postupu mimo mě umožňuje protizteče, popřípadě protiúder do boků rychleji pronikajících vojsk útočnicka ve volném prostoru (mimo město),
- využívání ochranných vlastností terénu a palebných možností obráncem působí útočícím vojskům větší ztráty a nutí je ke křivějšímu zasazování druhých sledů a záloh,
- možnost dále zvýraznit ochranné i obranné vlastnosti terénu relativně snadnou ženijní úpravou, včetně využití ženijních výbušných i nevýbušných zátarasů,
- možnost vybudovat relativně snadno (včetně ochrany) a včas systém velení, včetně využití místní telefonní sítě,
- možnost využívat místních kapacit – zdrojů k organizaci materiálně technického zabezpečení.

Vedle výhod má organizování obrany ve městě (sídlišti) také své nevýhody. K nim patří především:

- omezené možnosti ve využívání dostřelu jednotlivých zbraní,
- obtížnost manévru druhých sledů a záloh v podstatě jen podél komunikací – ulic,
- rozdrobené bojové sestavy na relativně samostatné různé velké celky v závislosti na typu města a způsobu jeho zástavby,
- možnost vcelku jednoznačného zasazení větších sil na náměstích a parcích a tím snížení jejich překvapivosti pro útočící vojska,
- vzhledem k nelineárnosti fronty, jejím rychlým změnám a relativně samostatnému působení různých velkých částí skupin je ztíženo jejich materiálně technické zabezpečení.

Snahou velitelů, štábů i vojsk při organizaci, plánování a vedení obrany ve městě musí být brány v úvahu všechny uvedené, ať již kladné, či záporné stránky obrany ve městě. Cílem přitom musí být maximálně využito toho, co je pro obránce výhodné a na minimum snížit nevýhody.

Hlavní důraz je při tom třeba položit především na:

- dokonalé sladění obrany ve městě s obranou mimo město,
- vytvoření předpokladů pro relativně samostatné časově omezené vedení bojové činnosti různě velkými celky v závislosti na z hlediska výhodnosti a účelnosti pro obranu přirozeném a optimálním členění měst (sídlišť),
- snížení možnosti překvapení sil obránce útočníkem na minimum a vytvoření optimálních předpokladů pro překvapivou činnost bránících se vojsk vůči útočícím silám.

Všechny tyto skutečnosti se musí stát součástí zámyslu vedení obrany jako reálného a za dané situace optimálního řešení způsobu plnění stanoveného úkolu. Jedním ze stěžejních výchozích podkladů pro stanovení zámyslu obrany jsou závěry z hodnocení protivníka. Vzhledem k tomu, že při obecném organizování obrany města v rámci obranné operace nejde o konkrétního protivníka, je třeba vycházet z obecných zásad vedení útoku na město a jeho ovládnutí.

Obecné zásady útoku na město a jeho ovládnutí

Všechna sídliště, ať již městského nebo venkovského typu, se zejména po ženijní úpravě stávají vážnou překážkou v postupu útočících vojsk. Vzhledem k této své vlastnosti jsou výhodnou součástí každé obrany. V jejím rámci mohou tvořit nejen součást jejich jednotlivých pásem či postavení, ale být také samostatnými ohnisky obrany – rajóny schopnými se úspěšně bránit i v obklíčení.

Boj o města a sídliště se tak vzhledem k jejich hustotě v Evropě stává neoddělitelnou součástí celkové útočné činnosti především útvarů a svazků. V současnosti převládá v teorii taktiky a operačního umění tendence obcházet, nebo se jich zmocňovat z chodu po rozbití bránících se vojsk na přístupech k městu. Tento způsob je možný za předpokladu bojové činnosti na území protivníka v případě, kdy se mu nepodaří včas a organizovaně zaujmout obranu. K jiné situaci ovšem dochází v podmínkách vedení bojové činnosti na území obránce vzhledem k reálnému předpokladu, že na vlastním území se do obrany sídliště a zejména měst zapojí také domobrana či teritoriální jednotky.

Při útočné bojové činnosti mohou vojska vést útok buď přímo na město nebo je obcházet s cílem izolovat prostor bojové činnosti a zabránit příchodu záloh. Vzhledem k hustotě sídliště je nejpravděpodobnější kombinace obou způsobů útoku.

Kombinace obou způsobů útoku vyžaduje vytvořit z útočících vojsk dvě uskupení. Prvé z nich bude mít za úkol izolaci města a prostoru bojové činnosti, druhé pak bojovat o ovládnutí města. Izolaci provedou nejmobilnější části vojsk, zejména mechanizované a tankové útvary v součinnosti s taktickými, popřípadě operačními vzdušnými výsadky. Síly vedoucí bezprostřední boj o dobytí města budou tvořit především motorizované nebo pěší útvary, posílené tanky, dělostřelectvem a ženijními jednotkami. Z nich se budou vytvářet úderná uskupení, nesoucí tíhu bojové činnosti. K jejich přímé podpoře mohou působit zejména bojové vrtulníky. Taktické a vojskové letectvo se může podílet na ničení objektů a vojsk v bráněných objektech v rámci palebné přípravy útoku. Jejich cílem budou především palebná postavení dělostřelectva, prostředků protivzdušné obrany, velitelská stanoviště, zálohy a další zjištěné objekty.

Vzhledem k omezeným možnostem průzkumu a s tím souvisejícím možnostem překvapení, nenadálosti a také vysoké zranitelnosti útočících vojsk obráncem není vhodné soustřeďovat větší síly a prostředky útočníka. Snahou musí být co nejrychleji vyvést hlavní síly na odvrácený okraj města. K ničení ve městě zbylých ohnisek odporu ponechat jen nezbytné síly.

Šířky a hloubky úkolů ve městě budou vzhledem k úpornosti bojů menší než za útoku v normálních podmínkách. Je třeba rovněž počítat s dřívějším zasazením druhých sledů a záloh a s omezenými možnostmi jejich manévru.

Hlavním způsobem útoku na město bude útok z chodu. Jeho předpokladem ovšem je rozbití hlavních sil obránce na přístupech k městu. Nepodaří-li se vytvořit podmínky pro útok z chodu, organizuje se útok na město s přípravou.